

# UZAY HUKUKU VE UZAYDAKİ FAALİYETLERİN GELİŞMESİYLE İLGİLİ MİLLETLERARASI SİSTEMİN YAPISI, DÜZENLEDİĞİ İLİŞKİLER VE DAYANDIĞI ESASLARA GENEL BİR BAKIŞ

Doç. Dr. AYŞE NUR TÜTÜNCÜ \*

## GİRİŞ

Uzay hukuku, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hız kazandırdığı en yeni hukuk dalı olarak ortaya çıkmıştır<sup>1</sup> ve kısaca insanoğlunun uzaydaki faaliyetlerinden doğan sorunlara değinen hukuk olarak tanımlanabilmekle beraber, bu hukukun kaynakları hem milli ve hem de milletlerarası hukukta bulunabilir. Hukuk disiplinleri içinde en hızlı gelişen ve ilerleyen kısım, milletlerarası hukuk olmuştur. Uzay çağı, bireyin özgürlüğü, egemenliği ve özerkliği açısından yeni bir başkaldırı tesis etmiştir. Önceden tahmin edilemeyen sıklıkta ve karmaşık düzeyinde seyahat, etkileşim ve bilgi değişimi meydana gelmiştir. Sosyal bilimler, kurumlarının özelliği itibarıyla daha ziyade bürokratik, yaygın etkili ve ayrıca doğası gereği küreseldir. Milletlerarası hukuk sistemi, egemenlik kavramını<sup>2</sup>, henüz milli hükümetler düzeyi altına indirmemiş olan milli devlet merkezli bir sistem vasıtasıyla

---

\* İstanbul Üniversitesi Devletler Umumi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 Uzay hukukundaki gelişmelerin genel incelemesi için, bkz., Gorove, "International Space Law in Perspective Some Major Issues, Trends and Alternatives", 181 Recueil Des Cours 353-409(1983).

2 Egemenlik fikrinin özellikle, silahların kontrolü ve silahsızlanma, çevre idaresi, yabancı yatırım ve barış ve güvenlik alanlarında değişen yapısına dair ilginç bir makale için bkz., Schrijver, "The Changing Nature of State Sovereignty", LXX British Yearbook of International Law 65 (1999).

statülerini güçlendirmeye çalıştığı için, bireyler ve sivil toplum kuruluşlarının hukukî varlığını kabule kolaylıkla yanaşmamaktadır. Uzayla temas ise, soruna yeni bir bakış açısı kazandırmış ve yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır.

Uzay programlarının milletlerarası etkisini verimli bir şekilde inceleyebilmek için öncelikle milletlerarası sistemin ne olduğunun sorgulanması gerekir. Şu anda nasıl bir teşkilât yapılanması büyük önemi haizdir? Gelecekte milli-üstü bir sistemin gelişme ihtimali var mıdır? Bu yazıda, bu sorulara cevap arama amaçlanmıştır.

### I. Milletlerarası Sistem Ve Düzenlediği İlişkilerin Sujeleri

Günümüz bakış açısıyla, milletlerarası sistem gerçekten, niteliği itibarıyla kurumsallaşmaya başlamıştır ve yerel veya bölgesel bir topluluğun dışında işleyen fakat onu etkileyen organları da kapsamına alan bir sistem yaygınlaşmaktadır. Hatta bazı bölgesel faaliyetler, milletlerarası bir renk taşır ve bu durum, hükümetlerden şirketlere ve derneklere kadar, hem kamu ve hem de özel teşkilâtlar bakımından aynı ölçüde doğruluk taşır. Meselâ, iç hukuklarda önemli sayıdaki işkolu, uydu haberleşmesini kullanmakta ve giderek artan sayıda işkolunun haberleşmeye bağımlı işleri söz konusu olmaktadır. Böylece kurumsal ve hukukî hayat arasında, artan düzeyde bir bağımlılık ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Hukuk, çeşitli ilişkiler yumağı içinde, devletlere, teşkilâtlara ve bireylere uygulanır ve esasen yaratıcı, âdil, etkili fikirlerin kurumsallaştırılmış bir şekli olarak görünür. Onu genel olarak düzenlediği hayat ilişkilerinin sujeleri bakımından, kamu ve özel olarak sınıflandırdığımızda, incelediğimiz konuyla ilgili olan milletlerarası hukuk, bu sınıflandırmadaki yeri açısından, Birleşmiş Milletler sistemini, iki taraflı ve çok taraflı hükümetlerarası andlaşmaları ya da teşkilâtları (meselâ, Avrupa Uzay Ajansı<sup>3</sup> veya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı<sup>4</sup> gibi) kapsamına almakta ve çok fazla tartışma yaratmaktadır.

<sup>3</sup> Jasentuliyana and Lee, Manual on Space Law, Vol.2, 1979, ss427-37, New York: Oceana Publications. Avrupa Uzay Ajansı, 11 Avrupa ülkesi ve Kanada'nın oluşturduğu bir hükümetlerarası konsorsiyumdur.

<sup>4</sup> 1 Ağustos 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi için bkz. ,14 International Legal Materials(ILM) 1292 (1975).

Milletlerarası özel hukuk ise, yan kuruluşlarıyla birlikte meselâ, Aromco'yla<sup>5</sup> ilişkilerden Milletlerarası Astronotlar Federasyonu (IAF)'na ve Uzay Hukuku Enstitüsü'nün ilişkilerine kadar herşey dahil olmak üzere, özel hukuk tüzel kişilerinin işlemleri ve hükümet-dışı birlikler ve sözleşmeler üzerinde odaklanır.

Modern teşkilâtlar dünyasındaki ilişkiler birbirine çok fazla bağımlı olduğundan burada bazen özel olanı, kamudan ve milli olanı, milletlerarasından ayırmak kolay olmaz. Bu sebeple, sadece Güvenlik Konseyi'nde karşıt fikirlerin çarpışmasına veya milletlerarası mahkemenin bu noktada kayda değer etkisinin olmamasına bakarak sistemin yapısı hakkında değerlendirme yapmak yanlış olabilir.

Birleşmiş Milletler, bu karmaşık yapılanma içinde bir görev çeşitliliği sergiler. Uzayın barışçı amaçlarla kullanılmasına ilişkin çeşitli alanlarda faaliyet gösterir. UNICEF Komitesi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Dünya Sağlık Teşkilâtı, Dünya Tarım ve Sağlık Teşkilâtı, Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilâtı gibi kuruluşları, yüksek derecede uzmanlık gerektiren alanlarda hayati rol oynamaktadır. Bu yazı, milletlerarası sistemin, uzay faaliyetleri ve uzay hukukunun gelişmesiyle ilgili olan kısmı üzerinde yoğunlaşacaktır. Bunlar özellikle organlar, komiteler ve Birleşmiş Milletler'in hükümetlerarası uzman kuruluşlarının ötesinde, çeşitli hükümet-dışı kuruluşlar, çok uluslu şirketlerden, büyük milletlerarası birlik ve mesleki birlik federasyonlarına kadar uzanmaktadır. Gerçekten kâr amacı taşımayan hükümet-dışı kuruluşlar, bu belirtilen çeşitli ayırımlardan birinde Birleşmiş Milletler sistemiyle birleşebilir ve onu etkileyebilir. Hükümet-dışı kuruluşlar yeteri kadar eskidir ve uzman Birleşmiş Milletler Konferanslarında kendi danışma oylarını taşımalarına izin verilir. (1982 tarihinde Viyana'da yapılan Birleşmiş Milletler İkinci Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanılmasına Dair Konferans gibi). Bu konferanslar, siyasi düzende başarı elde etmek için olmasa da, özellikle bilgi değişimi ve bilinç düzeyinin yükseltilmesi için kayda değer bir önem taşımaktadır.

Milletlerarası Astronotlar Federasyonu, Birleşmiş Milletler Bilim,

<sup>5</sup> Dünyadaki en büyük petrol şirketlerinden birinin işlem hacimini büyük oranda gerçekleştiren, üç bağımsız ve bir de azınlık payının olduğu dördüncü yan kuruluşu bulunan çok uluslu bir şirkettir.

Teknik ve Kültür Teşkilatı(UNESCO) uzman kuruluşuna üye olan hükümet-dışı kuruluş yapılanmasına örnek teşkil eder. Federasyon, profesyonel uzayda yolculukla ilgili derneklerin milletlerarası kongresi olarak işe başlamış ve bu konuya dair disiplinlerarası çalışmalar için birincil organ olarak sorumluluk kazanmak suretiyle hükümet-dışı kuruluşlar arasındaki rolünü güçlendirmiştir.

Milletlerarası Telekomünikasyon Birliği(ITU)<sup>6</sup>, uzay hukukunun gelişimi alanındaki hükümetlerarası kuruluşlar arasında iyi bir örnek oluşturur. Hükümet-dışı kuruluşlar kendisi ile yakın bir şekilde çalışmakta ve bu önemli hükümetlerarası kuruluşu etkilemektedir. ITU milletlerarası sistem içinde Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'dan ayrı olarak kullanılabilen teori ve uygulama alanındaki otoritenin benzersiz bir örneğini oluşturur. Asıl görevi, radyo frekanslarının tahsisidir. Bu sorumluluk, farklı amaçlar için elektromanyetik yelpazenin farklı kısımlarını kullanmak isteyen çok farklı ülkelerden haberleşme uydularının sayısı dikkate alındığında çok büyük bir önem taşımaktadır. Dünya İdari Radyo Konferansı (WARC), hem milli ve hem milletlerarası olmak üzere yaklaşık bütün haberleşme şekillerini etkileyen bugünün çeşitlilik arzeden pazarında uzay haberleşmesine göndermede bulunulabilecek bu Birliğin bir koludur. Uzay çağındaki teknolojik ilerlemeler, iletişim, yayıncılık, hava tahminleri ve diğer hizmetler ve de güneş enerjisinin yeryüzüne nakledilmesi bakımından dünyaya sabit konumda olan (*jeostasyon*) yörüngedeki<sup>7</sup> uyduların

<sup>6</sup> Milletlerarası Telekomünikasyon Birliği'nin halefi,1865 tarihinden beri mevcut olan Milletlerarası Telgraf Birliği'dir. 1947'de Telekomünikasyon Birliği'ne dönüştürülmüş ve 1949'da B.M.'in uzman kuruluşu olmuştur.Türkiye de Birliğin temel belgesi olan *Milletlerarası Telekomünikasyon Konvansiyonu*'nun tarafı olmuştur. Resmi Gazete (R.G.) 25 Nisan 1986-19088(Mükerrer).

<sup>7</sup> Kabaca deniz seviyesinden yaklaşık olarak 35881 kilometre veya 22300 mil yukarıda yer alır. Ekvator üzerinde yer alan dairesel bir yörüngedir. Temel özellikler hakkında daha kapsamlı tanımlama için bkz."U.N. General Assembly, Committee. on the Peaceful Uses of Outer Space, *Physical and Technical Attributes of the Geostationary Orbit*", Study Prepared by the Secretariat, U.N. Doc. A/AC 105/203 section 5 (1977).

Bu yörüngede yerleştirilen bir uydu (*GEOSAT* ), ekvator düzleminde uzanır ve dünyanın kutup ekseninin diğer tarafına doğru, dünya ile aynı doğrultuda ve aynı zaman sürecinde döner. *GEOSAT*'ın işgal ettiği uzay alanı uydu-

kullanımına arttırmıştır. WARC, üç bölgeye ayrılmıştır.<sup>8</sup> Bu bölgesel WARC'lar içinden dünyaya sabit konumda olan yörünge noktalarının tahsisine başlanmıştır. Çünkü, söz konusu yörüngede sınırlı sayıda kullanılabilir alan kalmıştır.

Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanımı Komitesi, Genel Kurul için uzayla ilgili sorunların bütün yönlerini düzenlemek amacıyla uyumlaştırma komitesi olarak hareket eder ve üye devletler arasında ilgili sorunların tartışılması için bir forum olarak hizmet görür. İki sürekli alt komiteye ayrılmıştır. Bilimsel Teknik Komite ve Hukuk Komitesi. 1958'de bir *ad hoc* komite olarak çalışmaya başlayan bu varlık, 1959'da sürekli bir komiteye dönüşmüştür. Şüphesiz bu tarihler tesadüfi değildir. Söz konusu tarih, uzay yolculuğunun ve A.B.D. ve Sovyetler Birliği arasındaki uzay yarışının yaklaşık olarak başladığı tarihtir. Devletlerin resmi temsilcilerinden müterekkib bir komite olması sebebiyle nitelik itibarıyla siyasidir. Gerçekten Komite'nin ilk yıllarında izlenecek milletlerarası politikanın esaslı meseleleri üzerindeki anlaşmazlıklar kadar, üyelik ve oylama kriteri üzerinde sürekli uyuşmazlıklar olmuştur. Ancak Hukuk Alt Komitesi, 1959'da şu hususları tavsiye etmiştir: İnsan Hakları Evrensel Beyanname-si dahil, Birleşmiş Milletler Şartı ve Milletlerarası Adalet Divanı Sta-

---

ların ekvator düzleminde farklı yükseklik, hız ve eğiklikte hareket ettiği üç boyutlu bir koridor olarak tanımlanabilir. *GEOSAT*'ların arasındaki asgari uzaklık, karar vermede esas alınacak ölçüte bağlı olarak değişebilir. Bu ölçüt, uydunun ebatı, yörünge istikrarı, tolere edilebilen elektromanyetik karışımlar, teknolojik durum ve diğer faktörleri kapsar. Bu kadar çok ölçütün mümkün olması, belirli bir zamanda yörüngede yer alabilecek azami sayıdaki uydunun ne kadar olacağı sorusuna çok geniş yelpazede cevap verilebilmesini açıklayabilir. Bu sayı, tahminen 180'den 1800'e kadar olabilir. Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan çalışmalar, yeryüzüne sabit konumdaki yörüngeye kesin olarak kaç tane uydu yerleştirilebileceğini belirlemenin mümkün olmamakla beraber, tanımlanan bütün parametreleriyle birlikte özel uydu sisteminin diğer sistemlere karışıp karışmayacağını anlamının mümkün olabileceğini belirtmektedir. Gorove, "The Geostationary Orbit: Issues of Law and Policy", 73 *AJIL* 444 (1979).

<sup>8</sup> Uydu Yayın Hizmetlerinin Plânlanmasına Dair Dünya Radyo İdari Konferansı Nihai Senedi, Cenevre, Milletlerarası Telekomünikasyon Birliği, 1977.1. bölge, Avrupa, Afrika ve Orta Doğu; 2. bölge Güney ve Kuzey Amerika; 3. bölge ise Pasifik bölgesi ve Uzak Doğu'dan oluşur.

tüsü dünya ile sınırlı olmamalı, hükümleri uzaydaki faaliyetlere de uzatılmalıdır. Hava sahasına ve denize uygulanacak ilke ve usullere dair detaylı bir çalışma, uzay düzenlemeleriyle ilgilerine göre yürütülmelidir. Uzay hukukunun kapsamlı bir Kod'unun henüz işin başında iken yaratılması elverişsiz olmakla beraber, daha sonraları hukukun bir temeli olarak hizmet edecek genel bir ilkeler dizisinin bu yeni çevrede doğan uygulamaya dair sorunlara cevap vermek üzere geliştirilmesi yerinde görülmüştür.

## II. Uzayla İlgili Faaliyetleri Yöneten Milletlerarası Hukukun Esasları

Yukarıda açıklanan gelişmeler üzerine iki kararını müteakiben Genel Kurul'da, 19 Aralık 1966'da *Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil Olmak Üzere Uzayın Keşfi ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Üzerinde Bir Andlaşma*<sup>9</sup> için Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanımı Komitesi'nde bir tavsiye kabul edilerek öneriler üzerinde çalışmalar geliştirilmiştir. Andlaşma, 27 Ocak 1967'de imzaya açılmıştır. Uzay Şartı da denilebilecek bu andlaşma, bazı yazarlarca<sup>10</sup> uzayın *Magna Carta'sı* olarak da nitelendirilmiştir. Andlaşma hükümlerini kısaca şu esaslarda toplamak mümkündür:

Birleşmiş Milletler Şartı ve milletlerarası hukuk, uzay faaliyetlerine de uygulanacaktır.<sup>11</sup> Uzay ve gök cisimleri, insanlığın yetki alanıdır ve barışçı amaçlar ve insanlığın yararına kullanılacaktır.<sup>12</sup> Nükleer silâhlar, kitle imha silâhları, askeri üsler ve manevralar uzaydan yasaklanmıştır.<sup>13</sup> Uzayda, keşif, kullanma ve bilimsel araştırma ser-

<sup>9</sup> Bundan sonra kısaca Uzay Andlaşması olarak ifade edilecektir. Genel Kurul kararı 2222.21 U.N. G.A.O.R. Supplement (No.16) 18 U.N. Document A/6621, 1966.610 United Nations Treaty Series (UNTS) 205; VI ILM 386 (1967). Türkiye bu andlaşmanın tarafıdır. R.G. 23 Ekim 1967-12732. Andlaşma, 10 Ekim 1967'de yürürlüğe girmiştir. 96 devlet tarafından onaylanmış ve 27 devlet tarafından ise imzalanmıştır.

<sup>10</sup> Hyman, *Magna Carta of Space*, Wisconsin, Amherst Press, 1966.

<sup>11</sup> m.III.

<sup>12</sup> m.I.

<sup>13</sup> m.IV.

besttir.<sup>14</sup> Uzayda belli bölgelerde ülkesel yetki veya egemenlik talebi, devletlerce kullanma, işgal veya diğer bir yolla iddia edilemez.<sup>15</sup> Yeryüzünden fırlatılan uzay cisimleri üzerindeki yetki, fırlatan devletin elinde bulunacaktır.<sup>16</sup> Özel menfaatler, uzayda hareket serbestisi olduğu için, yeryüzünde bir hükümet veya hükümetler grubu faaliyetler üzerinde sürekli bir gözetim uyguladığı ve yetkilendirdiği sürece kabul edilir.<sup>17</sup> Akit taraflar, böylelikle uzayda kendi vatandaşlarının ve ticari şirketlerin faaliyetlerini yönetmek yükümü altındadır. Hükümetler, uzay cisimlerine yeryüzünde sebep olunan zarardan sorumludur.<sup>18</sup> Astronotlar, insanlığın elçileridir onlara müdahale edilmemeli ve sıkıntı durumunda bütün gerekli yardım kendilerine yapılmalıdır.<sup>19</sup> Gök cisimlerinin doğal çevreleri ciddi bir şekilde bozulmamalı ve yeryüzü, dünya dışı organizmalarla kirletilmemelidir.<sup>20</sup>

Konferanstaki, bu uzlaşma süreci Uzay Andlaşması'nın çalışmalarını belirleyici bir süreç oluşturmuştur.<sup>21</sup> Daha önceki üyelik ve oylamaya dair anlaşmazlıklar, mümkün olduğu kadar kalabalık bir üyelik ve üyeler arasında da bir anlaşma süreci tesis edilerek çözümlenmeye çalışılmıştır.

Uzay Andlaşması'yla birlikte anılan tartışmalar, kararlar, onaylanan belgeler onun anayasa-benzeri amacını onaylar niteliktedir. Andlaşma, sonraki çok taraflı ve iki taraflı andlaşmaları yöneten bir ağırlıklı ilkeler dizisi yaratmak üzere tasarlanmıştır. Gerçekten daha sonra yapılan dört andlaşma, Uzay Andlaşması'nın ilkelerini işleyen andlaşmalar olmuştur. Milletlerarası andlaşmalar arasındaki bu çeşit bir ilişki çok da olağan değildir ve daha sonraki belgeler, Uzay Andlaşması'nın yönlendirmesi altındadır. Daha sonra yapılan bu dört andlaşma:

---

14 m.I/2.

15 m.II.

16 m.VI.

17 ibid.

18 m.VII.

19 m.V.

20 m.IX.

21 Galloway, Vol.3, Journal of Space Law, No.1,1979.

22 Nisan 1968 tarihli Astronotların Kurtarılması ve Dönüşüne ve Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Dönüşüne Dair Andlaşma<sup>22</sup>, 29 Mart 1972 tarihli Uzay Cisimlerince Sebep Olunan Zarar İçin Sorumluluğa Dair Milletlerarası Konvansiyon<sup>23</sup>, 14 Ocak 1975 tarihli Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tesciline Dair Konvansiyon<sup>24</sup>, 1979 tarihli Devletlerin Ay ve Gök Cisimlerindeki Faaliyetlerini İdare Eden Andlaşma<sup>25</sup>.

Bu beş andlaşmada içerilen milletlerarası hukuk ilkeleri, genel olarak uzayın herhangi bir devlete tahsis edilmemesi, silâhların kontrolü, keşif özgürlüğü, uzay cisimlerince sebep olunan zarardan sorumluluk, uzay araçlarının ve astronotların güvenliği ve kurtarılması, uzay faaliyetlerine ve çevreye zararlı müdahalenin önlenmesi, uzay faaliyetlerinin bildirim ve tescili, uzaydaki doğal kaynakların bilimsel araştırılması ve kullanılması ve uyuşmazlıkların çözümünü öngörür. Andlaşmaların her biri, uzay çevresi, orada yürütülen faaliyetler ve buradan elde edilen yararların bütün ülkelerin ve insanlığın refahının artırılmasına adanması gerektiği kavramına büyük bir önem verir ve uzay faaliyetlerinde milletlerarası işbirliğinin geliştirilmesi müşterek fikrini işleyen unsurları içerir.

Sonuncu andlaşma aynı zamanda Genel Kurul'un onaylama kararından kısa bir süre sonra tartışmalara sebep olmuştur. Tartışma yaratan hükümlerinden bazıları şunlardır: Bu hükümlerin, dünya yörüngeğine uygulanmasa da, sadece nükleer ve kitle imha silâhlarını değil, bütün silâhların yasaklanması<sup>26</sup>; dünya dışında gayrimenkül ve doğal kaynakların *yerinde* özel mülkiyetine açık bir yasak getirilme-

<sup>22</sup> 672 UNTS 119. Andlaşma, 3 Aralık 1968'de yürürlüğe girmiştir. 87 devlet tarafından onaylanmış ve 26 devlet tarafından ise imzalanmıştır. Türkiye, bu andlaşmayı imzalamış, ama onaylamamıştır.

<sup>23</sup> 66 American Journal of International Law (AJIL) 202 (1972); X ILM 965 (1971). Andlaşma, 1 Eylül 1972'de yürürlüğe girmiştir. 81 devlet tarafından onaylanmış ve 26 devlet tarafından ise imzalanmıştır.

<sup>24</sup> XIV ILM 43 (1975). Andlaşma, 15 Eylül 1976'da yürürlüğe girmiştir. 43 devlet tarafından onaylanmış ve 4 devlet tarafından ise imzalanmıştır. Türkiye, bu andlaşmaya 31.3.1994 tarih ve 3979 sayılı kanunla katılmayı uygun bulmuştur (R.G. 8 Nisan 1994 - 21899).

<sup>25</sup> Bundan sonra kısaca Ay Andlaşması olarak ifade edilecektir. 34 U.N. G.A.O.R. Supplement(No.20), 33 U.N. Document A/34/20, 1979. Andlaşma, 11 Temmuz 1984'de yürürlüğe girmiştir. 9 devlet tarafından onaylanmış ve 5 devlet tarafından ise imzalanmıştır.

<sup>26</sup> m.3/3.



si<sup>27</sup> ve dünya dışındaki doğal kaynakların insanlığın ortak mirası olarak tahsisi<sup>28</sup>; yetkisi dava edilebilen ve amacı dünya dışındaki kaynakların düzenli bir şekilde idaresini düzenlemek ve yönetmek olan bir Milletlerarası Rejimi nihai olarak tesis etmek<sup>29</sup>.

Amerikan delegasyonunun Ay Andlaşması'na imza koymasına rağmen, bu Andlaşma'nın yakın gelecekte onaylanmak üzere Amerikan Senatosu'na sunulacağı hususunda şüphe vardır.<sup>30</sup> Amerika'daki özel menfaat gruplarında, yeni uzay rejiminin Dünya Bankası veya Milletlerarası Para Fonu'nun katkı amaçlı teşkilatlanmasından çok, "bir devlet, bir oy" yapılanmasına doğru bir eğilimi olacağından korku duyulmaktadır. Devletlerin büyük çoğunluğu da, bu uzay idaresinin<sup>31</sup> Deniz Yatağı Andlaşması tartışmalarında<sup>32</sup> olduğu gibi sadece devletler arasında ayırım olmaksızın ruhsat verme değil, aynı zamanda uzayın kontrolü veya kontrolün reddi, para toplama, ve/veya araç kullanımını yönetme ve uzay serbestisini yeniden düzeltmede ısrarlı olabileceği endişesini taşımaktadır.

Andlaşmaların yanısıra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından

27 m.11/3.

28 m.11/1.

29 m.11/5.

30 Amerika'nın, 1979 tarihli Ay Andlaşma'sını onaylamakta isteksiz olmasının nedeni, silâhların kontrolüne dair herhangi bir hüküm olmaktan çok, ayın ve doğal kaynaklarının insanlığın ortak mirası olduğunu beyan eden hükme dair tereddütleriyle ilgili gözükmektedir. Daha geniş bilgi için bkz., Gorove, "Major Concerns of Private Enterprise Regarding Recent Developments in Space Law" in J.D. Burke & A.S. Whitt Eds., *Space Manufacturing*, 199 at 202 (1983).

31 Andlaşma'nın m.11/7'de, tesis edilecek bu milletlerarası rejimin başlıca amaçları şöyle belirlenmiştir: Ayın doğal kaynaklarının düzenli ve güvenli gelişimi, söz konusu kaynakların akılcı idaresi, kullanım fırsatlarının genişletilmesi, bu kaynaklardan elde edilen kârı, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan veya dolaylı olarak ayın keşfine katkıda yapmış oldukları çabalar kadar, yarar ve ihtiyaçlarına da özel bir dikkat gösterilmek suretiyle bütün taraf devletlerin eşit şekilde paylaşması.

32 Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı tartışmalarında, A.B.D. milli yetki ötesindeki deniz yatağının keşfi ve kullanılmasını yöneten milletlerarası bir rejimin tesisini kabul etmemiştir. Oxman, "The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: The Seventh Session(1978)", 73 AJIL 1 (1979).

kabul edilen Bildiri ve İlkeler<sup>33</sup>, devletlere uzayla ilgili faaliyetlerini idare edebilecekleri, milletlerarası işbirliği ve anlayışın geliştirilmesi, uzay faaliyetlerine milletlerarası hukukun uygulanması, uydu ve uzaktan kumandalı uyduların gözlemlerinden geçerek sınıraşan doğrudan televizyon yayıncılığı vasıtası ile yerkürede bilgi değişimi ve yayılımının sağlanması, uzayın keşfi ve kullanımı için gerekli nükleer güç kaynaklarının güvenli kullanımını düzenleyen genel kabul görmüş ilke, kural ve standartları öngörmektedir.

Önceki andlaşmalar ve sözleşmeler yürürlükte dir. Bunların hükümleri kesin olarak uygulanamasa veya doğrudan doğruya uygulanabilir olmasa da, pek çok ülke, NASA'nın Mars topraklarını arındırması, Sovyetlerin Kanada'ya Cosmos uydusunun düşmesi<sup>34</sup> dolayısıyla ilgili andlaşma uyarınca tazminat ödemesi, Amerika'nın NASA'nın hareketini, uzayın andlaşmanın izin verdiği yerinde, milli kamu yetkisini uzatmak amacıyla genişletmesi<sup>35</sup> hususlarına karşı çıkmamıştır. Avrupa, Japonya, Çin ve Hindistan'daki aktif ve bağımsız programlar, tasarlama ve işletim aşamalarında ilgili andlaşma hükümlerini dikkate almaktadırlar.

## SONUÇ

Bu göstergeler, milli-üstü veya küresel bir hükümetin yakında gerçekleşeceğine dair bir faaliyete mi işaret etmektedir? Giderek artan bir milletlerarası karşılıklı bağımlılık olmasına rağmen, sorunların çözümünde iyimser olmak kolay değildir. Küresel bir hükümet yakın bir

<sup>33</sup> Uzayın Keşfi ve Kullanımında Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuk İlkeleri Bildirisi, U.N. Doc. A/RES/1962(XVIII), 13 Aralık 1963; Milletlerarası Doğrudan Televizyon Yayıncılığında Yapay Dünya Uydularının Devletlerce Kullanımını İdare Eden İlkeler, U.N. Doc. A/RES/37/92, 10 Aralık 1982; Dünyanın Uzaydan Uzaktan Algılanmasına Dair İlkeler, U.N. Doc. A/RES/41/65, 3 Aralık 1986; Nükleer Güç Kaynaklarının Uzayda Kullanımına Dair İlkeler, U.N. Doc. A/RES/47/68, 14 Aralık 1992; Özellikle Gelişmekte Olan Devletlerin İhtiyaçlarını Dikkate Alarak Bütün Devletlerin Yararına ve Menfaati İçin Uzayın Keşfinde ve Kullanımında Milletlerarası İşbirliğine Dair Bildiri, U.N. Doc. A/RES/51/122, 13 Aralık 1996.

<sup>34</sup> Gorove, "Developments in Space Law, Issues and Policies", *Utrecht Studies in Air and Space Law*, Vol.10, 1991, s.239 vd..

<sup>35</sup> Amendments to 42 U.S.C. 2000. Summers 1979 and 1980.

gelecekte ihtimal dahilinde gözükmemektedir. Ne şekilde olursa olsun hukuk, *de lege ferenda* olarak, yönettiği toplumun iradesi ve müşterek yargılarını ifade etmek çabasıdır. Bugünkü toplumun iradesi, bu noktada özel zorlama mekanizmaları sağlamaktan çok, genel davranışlara rehberlik etmek ve gelecekteki kurumlara esin teşkil eden temel ilkeleri sergileyebilmektir. İdeolojinin gelişmesi ve bilginin artması, çoğunlukla buna paralel bir kurumsal gelişmeyle gerçekleşir. Bu çerçevede içinde, yeni dünya eski dünyanın umut ve ilhamlarının bir yansımasıyla keşfedilebilir.

Uzay anlaşmaları, daha önce hiç duyulmamış terimler kullanmıştır. Bu durum insanlığa, uygulanabilir ideallerinin uzay faaliyetlerinde yapılandırılması için bir meydan okuma fırsatı sağlamıştır. Uzaydaki faaliyetler, şüphesiz devletlerin herbirinin yeryüzündeki yöntemlerine de tesir edecektir. Uzaya dair anlaşmalar, *insanlık* teriminin ilk defa kullanıldığı ve hükümet-dışı kuruluşların yarı-bağımlı statüsünün olumlu bir şekilde ilk kez tanındığı milletlerarası hukuk belgeleridir. Bazı araştırmacılar, *insanlık* teriminin Birleşmiş Milletlerin öncülük ettiği anlaşmalarla sürekli olarak birleştirilmesinin milletlerarası hukukta nihai olarak milletlerarası sürekliliği doğurabileceği önerisini bile yaparlar. Ancak, şimdi veya yakın bir gelecekte, milletlerarası hukukun tek sujesi, milli devletler olacaktır. Bireylerin rolü sınırlı görünmektedir.

Ancak, gelecek belki de bir küresel egemenlik hâsıl eder veya bunun da ötesinde bireyin egemenliğinin şimdikine nazaran daha ileri bir şekli oluşturabilir.